

Цифрландыру бүгінгі білім берудегі жаңа негізгі өзекті бағыт

Р.А. Абрамов, Д.Р. Баткеева, А. Теңізқызы, С. Жібек и
№.ғ.д., мемлекеттік және муниципалды басқару кафедрасының профессоры,
ІЭкономика ғылымдарының магистрі, менеджмент кафедрасының аға оқытушысы
ІІМНО-31 тобының студенттері
oeff08@mail.ru, diko_18@mail.ru, atenizkyzy@inbox.ru, zhibek.s03@mail.ru.

¹Г.В. Плеханов атындағы Ресей экономикалық университеті, Мәскеу қ.
ІІЕ.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті, Қарағанды қ.

Түйіндеме: Цифрландыру инклюзивті экономикалық өсуді, оның ішінде білім саласын қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарады және басқару жүйесіндегі маңызды құрал болып табылады. Қазіргі уақытта цифрлық экономика инклюзивті өсуді қамтамасыз ететін жаһандық басқару жүйесіндегі әлемдік көшбасшы елдердің рөлін айқындайды. Зерттеудің өзектілігі басқару жүйесінде инклюзивті өсудің цифрлық моделін қалыптастыру бойынша тиімді ұйымдастырушылық-басқарушылық және экономикалық тетіктерді қалыптастыру қажет. Цифрлық экономика тек мемлекеттің, экономиканың ғана емес, бүкіл қоғамның дамуының жаңа парадигмасын белгілейді. Бұл тұрақты инклюзивті өсуді қамтамасыз ете алатын, жаһандану жағдайында елдер арасында жинақталған теңгерімсіздікті жоюға көмектесетін модель.

Кілт сөздер: Цифрлық экономика, жаһандық басқару, инклюзивті өсу, менеджмент, жаңа бизнес-модельдер.

Цифрлік сауаттылық - ақпараттық қоғамдағы қауіпсіздіктің негізі, ХХІ ғасырдың ең маңызды білімі, ең негізгі тақырыптарымыздың бірі. Цифрлік сауаттылық - бұл адам өмірінің барлық салаларында цифрлік технологияларды сенімді, тиімді қолдануға дайындығы және қабілеті. Осы технологияны қолдану арқылы халықтың өмір сапасын арттыруға жол ашып отыр.

Цифрлік сауаттылық - ақпараттық қоғамдағы қауіпсіздіктің негізі, ХХІ ғасырдың ең маңызды білімі, ең негізгі тақырыптарымыздың бірі. Цифрлік сауаттылық - бұл адам өмірінің барлық салаларында цифрлік технологияларды сенімді, тиімді қолдануға дайындығы және қабілеті. Осы технологияны қолдану арқылы халықтың өмір сапасын арттыруға жол ашып отыр.

Расымен де, адамзат қауымы жыл санап емес, ай санап, тіпті апта мен күн санап цифрландыру заманының сиқырлы әлеміне еніп барады. Цифрландыру технологиялары дегеніміз – бұл бұрын-соңды адамзат бастан кешпеген ғажайып әлемнің жаңа құралдары. Яғни, қазіргі таңда бұл технологиялар жасақталу үстінде. Олар қазірдің өзінде біз тамсанып айта беретін ақпараттық технологиялардың өзін жолда қалдыра бастады.

Инклюзивті өсу-бұл өмір сүру сапасын жақсарту және ел халқының барлық топтарының мүмкіндіктерінің теңдігін қамтамасыз ету үшін қолайлы жағдайлар жасаумен қатар жүретін экономикалық өсу.

Расымен де, адамзат қауымы жыл санап емес, ай санап, тіпті апта мен күн санап цифрландыру заманының сиқырлы әлеміне еніп барады. Цифрландыру технологиялары дегеніміз – бұл бұрын-соңды адамзат бастан кешпеген ғажайып әлемнің жаңа құралдары. Яғни, қазіргі таңда бұл технологиялар жасақталу үстінде. Олар қазірдің өзінде біз тамсанып айта беретін ақпараттық технологиялардың өзін жолда қалдыра бастады. Бүгінгі таңда әлемде цифрлық технологиялар мемлекеттер экономикасының дамуында маңызды рөлге ие болып отырғаны барлығымызға белгілі. Оның тек мемлекет үшін ғана емес, халық үшін, халықтың келешегі мен ертеңі үшін де бірқатар артықшылықтары бар. Мәселен, мемлекеттік қызметтерге қолжетімділік, жедел ақпарат алмасу, бизнесті жүргізудің жаңа

мүмкіндіктерінің пайда болуы, жаңа цифрлық өнімдер құру және тағыда басқада өзіндік мүмкіндіктерді жүзеге асыруда. Цифрлы экономика - бұл әлемнің көптеген мемлекетінің ұлттық экономикасының тиімділігін және табысын арттыру кезінде көптеген табыстарға, жетістіктерге жету жолын жеңілдетіп, оңтайландыруда. Соңғы онжылдықта әлем экономикасы жаңа форматқа көшіп жатыр, оны қалыптастыруда цифрлы технологиялар басты құралға айналып, маңызды рөл атқаруда. Сонымен қатар цифрлы экономика – бұл сандық ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалануға негізделген экономикалық, әлеуметтік және мәдени қатынастар жүйесі болыпта табылады. Бүгінгі таңда цифрлы экономиканың қажеттілігі және оған деген сұраныс күннен күнге артуда. Себебі шұғыл өзгеретін нарықта инновацияға тез бейім-деледі және әлемдік интеграцияға оңтайлана кіре алатындығында.

Соңғы 30 жылда әлемде дамушы және экономикалық дамыған мемлекеттерде табыс теңсіздігінің қарқынды өсуі байқалды. Халықтың ең бай топтары мен кедейлер арасындағы алшақтық өсті, бұл әлеуметтік шиеленіске және экономикалық дамудың баяулау қаупіне қауіп төндіреді. Осыған байланысты саясаткерлер мен экономистер мұндай трендтерді халықтың қалың бұқарасына базалық әлеуметтік және экономикалық игіліктерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін инновацияларды дамыту және енгізу есебінен шешілуі мүмкін сын ретінде қабылдайды.

"Инновациялар және инклюзивті даму" (innovation for Inclusive growth) зерттеу бағдарламасы шеңберінде тек экономикалық салада ғана емес, басқа да салаларда да әлеуметтік теңсіздікті нивелирлеу мақсатында инновацияларды пайдалану үшін қолайлы жағдайлар жасау мүмкіндіктері зерттелуде. Бұл ретте зияткерлік меншік құқықтарын қорғаудың ұлттық жүйелерін, инновациялық және экономикалық даму жүйелерін (бизнес-инкубаторлар, индустриялық аймақтар мен технопарктер) жетілдіруді қамтитын кешенді тәсілдер қозғалады және талданады.

Бұдан бұрын да атап өтілгендей, Қазақстанда цифрлық экономиканы дамытудың бастапқы нүктесі Қазақстан Республикасы Президентінің 01.12.2016 жылғы Ассамблеяға Жолдауын айтуға болады: «... үлкен жобаны іске қосу қажет. -цифрлық экономика деп аталатын жаңа технологиялық ұрпақтың экономикасын дамытудың ауқымды жүйелік бағдарламасы» [3]. «Цифрлық экономика» бағдарламасы (Цифрлық экономика бойынша Үкімет жанындағы Сараптамалық кеңес әзірлеген) келесі негізгі мақсаттарды айқындайды: - цифрлық кеңістікте жұмыс істеуге азаматтар мен кәсіпкерлік субъектілерінің қатысуын арттыру; - цифрлық кеңістікте субъектілердің өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін инфрақұрылымды құру; - шаруашылық субъектілері үшін тұрақты цифрлық экожүйелерді қалыптастыру; - шаруашылық жүргізуші субъектілер мен азаматтардың мемлекетпен және өзара әрекеттесудегі шығындарын азайту; - қоғамның барлық салаларында цифрлық трансформациялар арқылы экономиканың, шаруашылық жүргізуші субъектілердің және азаматтардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру. Мақсаттармен қатар цифрлық экономиканы дамытудың мақсатты көрсеткіштері айқындалды: * ЖІӨ-дегі электрондық коммерцияның үлесі (кемінде 5%); - ЖІӨ-дегі цифрлық экономиканың үлесі (кемінде 20%); - экономиканың жоғары технологиялық цифрлық сегментінде жұмыспен қамтылғандардың үлесі; - цифрлық технологиялар секторына жататын компаниялардың жалпы капиталдандыруы; - экспорттың жалпы көлеміндегі цифрлық тауарлар мен қызметтер экспортының, сондай-ақ цифрлық арналар арқылы дәстүрлі тауарлар мен қызметтердің экспортының үлесі.

Экономикада және қоғамда орын алған сапалық өзгерістерге байланысты экономиканың цифрлық сегменті тақырыбы өзекті болды. Жаңа технологиялар мен платформалар кәсіпорындар мен жеке тұлғаларды басқаруға өсіп келе жатқан ауқымда өзара іс-қимылдың транзакциялық шығындарын азайтуға және шаруашылық субъектілерімен және мемлекеттік органдармен тығыз байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Нәтижесінде желілік қызметтерге негізделген экономика қалыптасуда, яғни цифрлық немесе электронды [3]. «Цифрландыру» концепциясының өзі заттар интернетінен электронды үкімет технологияларына дейінгі заманауи АТ-ны «ұшты-ұшты» қолдану негізінде тауарлар мен қызметтерді өндіру мен

өндірісті басқаруды жетілдірудің жаңа кезеңін көрсетеді. Экономиканың цифрлық сегментінің кеңеюінің негізгі себебі дамыған елдерде ұлттық ЖІӨ-нің 70%-дан астамын құрайтын транзакциялық сектордың өсуі болып табылады. Бұл секторға: мемлекеттік басқару, консалтингтік және ақпараттық қызметтер, қаржы, көтерме және бөлшек сауда, сондай-ақ әртүрлі мемлекеттік, жеке және әлеуметтік қызметтерді көрсету кіреді. Экономиканың әртараптандыру дәрежесі мен серпіні неғұрлым жоғары болса, соғұрлым ел ішінде және одан тыс айналымда болатын бірегей деректер көлемі соғұрлым көп болады және тиісінше ұлттық экономикалар ішінде генерацияланатын ақпараттық трафик соғұрлым көп болады. Сондықтан цифрлық экономика қатысушылары көп және АКТ ену деңгейі жоғары нарықтарда тиімді жұмыс істейді. Бұл, ең алдымен, «Интернет-тәуелді» салаларға (көлік, сауда, логистика және т.б.) қатысты, оларда электрондық сегменттің үлесі шамамен ЖІӨ-нің 10%-ын, жұмыспен қамтудың 4%-дан астамын құрайды және бұл көрсеткіштерде айқын өсу тенденциясы.

Сонымен цифрлық және инклюзивті даму экономикасындағы жаңа басқару парадигмасы ол әлемдік деңгейдегі түсінік. Себебі қазіргі ақпараттық қоғамда, әлемдік экономикада орын алып жатқан басқару жүйесі өзіндік ерекшеліктерге ие болып келеді. Осы тұрғыда әлемдік деңгейде дамуға, әлемдік деңгейде экономиканы басқаруды дамытуға цифрлық және инклюзивтік даму жолы өте қажетті әрі ең тиімді жолдардың қатарынан деп есептелініп отыр.

Бүгінгі таңда тұжырымдамалық түрде білім беру жүйесі негізгі үш бағыт бойынша жүргізілуде: білім беру үдерісін цифрландыру, цифрлық білім беру контенті, білім беруді басқаруды цифрландыру. Қазақстанда мектептік білім беруді цифрландыру оны реформалау үрдісіндегі басты тенденциялардың бірі болып табылады. Болашақ мектептерінің көрінісі көбінесе барлық пәндердің бұлтты білім беру жүйесіне біртіндеп көшуімен байланысты. Біз онлайн оқулықтар мен виртуалды зертханалар туралы, ашық білім беру мазмұны, әрбір қатысушыға икемді және жеке көзқарас туралы айтып отырмыз. Үй тапсырмаларын оқушылар онлайн режимінде бірге жұмыс істей алады. Мектеп кітапханалары ақпараттық және компьютерлік орталықтарға айналды. Оқу үрдісі әрбір білім алушының идентификаторымен байланыстырылатын болады, бұл бағалау және бағаларды қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Мектептерді цифрландыру осы үрдіске қатысатын барлық ойыншыларға: оқушыларға, олардың ата-аналарына, мұғалімдеріне, білім беру жүйесінің әкімшіліктеріне ыңғайлы және тиімді құралдарды жасауды білдіреді. Сонымен қатар, оқу үдерісін цифрландыру, адамның адамдық қарым-қатынасының оңтайлы теңгерімі және виртуалды ортада нақты және цифрлы әлемді синтездеудің бір түрі болып табылатыны маңызды. Сонымен қатар халықтың өмір сүру сапасын жақсартатын цифрлық платформа құру мақсаты Цифрлік Қазақстан -2020 Елбасымен ұсынылған бағдарламаны жүзеге асыруға белсенді түрде қатысады.

XXI ғасырдың икемділігі мен құзыреттілігіне келсек, олар бастауыш мектептен бастап барлық білім беру қызметінде қалыптастырылуы керек. Білім беруді цифрландырудың, атап айтқанда жалпы білім беру жүйесінің іске асуының кейбір аспектілеріне тоқталайық. Соңғы уақытта жеке тапсырмалардан бастап тағайындалған құзыреттерді қалыптастыру үшін толық курстар мен модульдерге дейін ашық жалпы білім беру, жалпы дамудың онлайн-ресурстарын құру және пайдалану үдерісі белсенді түрде жүргізілуде. Онлайн курстардың бірыңғай платформасы баршаға ақпараттық ағындарға жылдам бейімделуге, ақпаратты бағалауға, ерекше жағдайларда шешімдер қабылдауға, бір сөзбен айтқанда, XXI ғасырдағы дағдыларды игеруге мүмкіндік береді.

Халық өмірінің әлеуметтік парадигмасын қайта цифрландыру, ол адамдардың ой өрісін кеңейтуге, жаңа білім алу мүмкіндігін ашады. Заманауи білім берудің негізгі бағыттарының бірі - желілік қызмет, әлеуметтік желілерді білім беру ресурстары ретінде пайдалану және шалғай шеберлік сабақтарын өткізу, тренингтер. Желілік технологияларды қолданумен цифрлы білім берудің типтік ерекшеліктері - бұл икемділік, ұтқырлық, өндіріс қабілеттілігі, диалогтық және интерактивтілік, медиа ағындарды қабылдауға бағдарлау.

Цифрландырудағы негізгі мақсат – бәсекеге қабілеттілікті арттыру, халықтың өмір сүру сапасын жақсарту, оқу-тәрбие процесін жеделдету және жеңілдету, балаларға, ұстаздарға, ата-аналарға жүктемені азайту. Ең бастысы – білім беру сапасын арттыру. Біздің балаларымыз халықаралық деңгейде әртүрлі салаларда, оның ішінде жасанды интеллект және ауқымды деректер жасау саласында бәсекеге қабілетті болуға тиіс. Мемлекет басшысы атап көрсеткендей, елді цифрландыру – бұл мақсат емес, бұл – Қазақстанның абсолюттік артықшылыққа қол жеткізу құралы. Бүкіл процесс жүйелілікті, реттілікті және кешенді тәсілді талап етеді.

Білім сферасындағы цифрландырудың ең басты міндеті – білім беру сапасын арттыру, яғни халықаралық деңгейде әртүрлі салаларда, оның ішінде «жасанды интеллект» және «ауқымды деректер» жасау саласында бәсекеге қабілетті Ел жастарын дайындау.

Цифрлық орта үнемі дамып келеді және бұл жалпы ЕО және оның ішінде мүше мемлекеттер деңгейінде зияткерлік меншік саласындағы заңнамада бір дәрежеде көрініс тапқан бір кездері қалыптасқан мүдделер тепе-теңдігіне қиындыққа айналуда. Цифрлық технологиялар мен Интернетті дамыту контекстіндегі авторлық құқық, оның әлеуметтік мақсаттарын жүзеге асыру үшін трансшекаралық коммуникациялар, соның ішінде ерекшеліктер мен шектеулердің тиімді және теңгерімді режимдері арқылы үнемі жетілдірілуге тиіс. Ал бұл тек ұлттық ғана емес, сонымен қатар авторлық және сабақтас құқықтар саласындағы аймақтық саясаттың цифрлық дәуірдің және оның «миы» – цифрлық экономиканың талаптарымен тұрақты сәйкестігін талап етеді. Демек, ғылыми әдебиеттерде Бірыңғай цифрлық нарықтың жұмыс істеуін болжайтын ЕО цифрлық экономикасының дамуы контекстінде авторлық құқықты модернизациялау мәселелерін концептуалды түсінуге көбірек көңіл бөлінуі кездейсоқтық емес. Мұның барлығы авторлық және сабақтас құқықтарды цифрлық ортаға және оның үстіне цифрлық экономика шарттарына жаңғырту құқықтық саясаттың құрамдас бөлігі болып табылатындығына байланысты.

Қорытындылай келе, 20 ғасырдың соңы мен 21 ғасырдың басындағы жаңа басқару парадигмасының негізгі міндеті – білімді өнімді ету. Осыған байланысты менеджмент саласындағы жетекші зерттеушілер басқарудың жаңа парадигмасы басқару жүйесінде елеулі өзгерістерді қажет етеді: қарапайымдылық, икемділік, тиімділік және бәсекеге қабілетті.

Әдебиеттер тізімі

1. Бабкин А.В., Буркальцева Д.Д., Костен Д.Г., Воробьев Ю.Н. Ресейдегі цифрлық экономиканың қалыптасуы: мәні, ерекшеліктері, техникалық нормалау, даму мәселелері // Ғылыми-техникалық бюллетень Санкт-Петербург ГПУ. Экономикалық ғылымдар. 2017. том. 10. № 3. 9-25 б.
2. «Инклюзивті экономикалық даму. Бағыттары, басымдылықтары, қозғаушы күштері» халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары Алматы, Қазақстан, 23-24 қараша 2017 ж.
3. Назаров Д.М. Цифровая экономика как результат информационных революций // Известия Санкт-Петербургского государственного экономического университета. 2018. № 5 (113).
4. Бетелин В.Б. Цифровая экономика: навязанные приоритеты и реальные вызовы // Государственный аудит. Право. Экономика. 2017. № 3-4. С. 22-25.
5. Панышин Б. Цифровая экономика: особенности и тенденции развития // Наука и инновации. 2016. Т. 3. № 157. С. 17-20.